

В боротьбі з забуттям.

О. Олесь. Книжка третя.

Втрета вже етап Олесь перед читачем. З музою гніву прийшов він у наше письменство вперше, прайшов нікому не знавним, молодим поетом, але відразу збудив загальну цікавість до себе натхненними піснями, яких давно не чула Україна. Вдруге з'явився вже великозвучною силою, в розв'язці свого поетичного обдарування і, як поет зневірря до пригаслих сподіванок, ствердив ті надії, що викликав був першою збіркою своїх поезій. Іспит, якого доводиться кожному письменникові на початку своєї діяльності завзяти, блискуче молодий поет витримав, зробишчись одним з найпоказніших діячів сучасної нашої поезії. І вже осяяний ореолом широкі популярності, як першорядна поетична сила молоді України, приходить Олесь втретє. Ми зараз побачимо, що приносить цим разом Муза гніву та зневірря, а поки що скажемо, що цілком зрозумілий той інтерес, яким громадянство стріло нову книжку талановитого поета. Хоча нових, тоб то не друкованих досі річей, тут майже нема, але, зібраві до купи, в одній цілості роблять вони інше враження, ніж тоді, як розкидані були на протязі довгого часу по всяких періодичних видавнях.

Нова збірка поезій Олесьа з поверхового боку справляє далеко цільніше враження, ніж обидві попередні; настрої поета тут одбивсь якось рівніше, нема вже тієї міаливої гри по-

чуванив, що так кидалася в вічі в перших збірках Олесьа. Почасті залезать це від того, що остання збірка на дві третини складається з більших поезій („Що-року“, „Над Дніпром“, „Трагедія серця“) і тільки невеличку частину зайнято дрібною лірикою, що могла найкраще одбити міалівість настроїв поета. Але й по-за цим видко, що автор вже зовсім опанував себе, знайшов певний тон, якого майже не зраджує в останніх своїх поезіях. Кажу—майже, бо і в цій книжці стрінемо одну-дві пієси, яких я не бажав би бачити за підписом Олесьа. За таку вважаю, напр., пієсу „Рідна мова в рідній школі“: серед своїх натхненних сусілок оце грубо тенденційне віршування занадто різке вухо, як кричущий лізонас у цілій книжці й кому-кому, а Олесьові не личить умялювати себе, заводючи такі пієси до збірки своїх поезій. Олесь показав, що на громадянські мотиви вмје промовляти справді натхненним словом,—навіщо ж йому здалось оце, може й голосне, але все ж таки тільки віршування?.. Можна б іще два-три окремих вирази знайти, яких краще б у Олесьа не стрівати („в травах тонить“ (biel), „ран окропленнє“, „двоє сарипок“). Але це дрібнички. Основний тон нової збірки брєнить, кажу, ясно і впевнено й лише по собі велике враження.

Основний тон цей—то спокій, тихий сум, якіє патетичні поривання, нводі може й для самого автора веселі, бо не з повної свідомости вийшли, затє гарні й припадні своїм глибоким настроєм. Манулись ті ча-

си, коли поет кидав обурває „Прокляття, роспач і ганьба“ в обличчя катам, зрадникам і рабам, коли гнів великий красав з його душі палючі искри й стріли крилаті посилав на ворогів. Так само близько до свого заходу стоїть і той настрій, що сплотив був у Олесьа повні зневірря пієси роспачу. Як відгуки колишнього, ми знайдемо ці мотиви й у теперішнього Олесьа, але тепєр це тільки відгуки, а не самостійні мотиви,—„посильдняя тучка рассьяной бури“, що тихо тавє в повітрі й зникає майже без слїду, хоч може знов зібратись густого хмароу на обрїю. Поет на цих мотивах тепєр не спивається і агадавши те, що колись глибоко переймало всю душу йому, обмежується на тихому стогоні зраненої душі нездобуваючись на різкий протєст, на дужу й смїльву одєцї.

Не засну я... Гнів голодний
Пче і сунить кров в менї, (Гори сплять),—
каже поет, але зараз же передбачає й те, що „ранок радісний вставє“, й ідилічна картина того ранку забиває вражіння од незаспокоєного гніву. Нема вже гніву в серці поета... Дужче брєнить зневірря, але й не воно тепєр неподільно панує в настроях Олесьа.

Могли скрізь, хрєсти похилї...
А може це марє одна? („Лу отруєний“),—
читається він, збираючись їти між люди, щоб їм „серця розворушити“, їхні „муки розгойдати“, задушивши тим і власну свою муку. І мерці, що замїєщ живих людей стрїваються по дорозі, вже не викликають у Олесьа того безкрайнього роспачу й туги, як

колись. З гирким почуванням, але вже як зороний глядач, він не забубує агадати навіть про ті квіткї, що достались йому од живих мерців, як єдина надгорода за бажання збудити їх до повного, смїльвого життя. „Огонь... погас“, не знайшовши навіть трупів, щоб хоч ними підживитись. Погас і палючий гнів, гасає потроху й темне зневрря, а натомїєщ інші настрої росгуть у поетовїй душі.

Клієсь давно, як Олесьа ще не захопила була буря громадського руху, любив він спивається на житєвних контрастах, на боротьбі в природі і в душі людськїй, малюючи „частя-муку“, „журбу-радїсть“, смїх мїшма з слєзками. В його початковїй поезїї „з журбою радїсть обнялась“: „в слєзах як в жемчугах мїї смїх“,—говорив сам Олесь про свою поезїю, і кожне пригадає певне хоча б знаменатї аїстри, над якими тільки по смерті схилилось сонєє пєстливим проміянням. Любив він теж і природу, яку загалї вмїє відчутти й змалювати. І от тепєр все частїше він обертається до тих старих своїх тем, але з новими почуваннями, немов знову передумав, перечув і перестраждав свої спостереження над житєвними контрастами. Спокоєм філософа дихають тепєр ті поезїї, що

Видивають в звуки музи—
Світлої, твої, мої („Видїи зичена“);
поет у власній ранї хоче розкрити „рани світовї“,—більше: хоче злитися з природою, з усім світом, розплистись у йому душею, забувши недав-

но минає, що таких ран глибоких завдало було йому.

Душа моя
Скрїзь в повітрі розлилась...
Стеном, немом пройнялась,
Світ в менї і в світї я. („В степу“).

У такому єднанї з цілим світом поет хотїв би тепєр бути просто музикальним органом того світу, луєю розлитою скрізь у природі життя:

Кожний нерв зроблю струною,
Сам я арфою зроблюсь („Видїи“...).

І в такому панїєгїстичному настрої Олесь дає навлизовижу гараї, перенятї тихом задумою поезїї, як напр. оце сучовите задїтаня:

Пожовклий лист в вікно мое влетїв,
Немов про щось він мав сказати,
Немов озян вмірати не хогів
І трутї між трутами лежати.
Взлетїв, упав і більше не жнє...
Ах, і ранїш він знав, що житї не буде...
Чому ж летїв сюди в вікно мое
І впає менї на тєлі груди?!...

Згаданім настроєм перенятї особливо поезїї „Що року“, „Над Дніпром“ та „Трагедія серця“.

В поезїї „Що-року“ маємо дуже вдатну спробу звязати людські почування з перемїнами в природі, змалювати огой вічний круговорот, що рієрїчно ієдла хвилиного замирання несе з собою нове життя, розцвіт його й правдивї роскоші здорового житєввого процесу. Олесь цілком тут у своїй сферї: мїалївий, легкий вірш грає-испрїється всіма барвами веселки,—особливо в другїй, написанїй 1910 року, частинї, що наочно показує, як вирїє і розгорнувся художнїй талант автора. Природа живе у Олесьа, читає бачать неспинний рух її, боротьбу за своє рїдне ща-

ста й напевне з захватом відчує муки головного героя цієї поеми, Вітра, з його палкими пориваннями до щастя й вічними незадовольствами. Шукання щастя й тут кінчається так само як і скрізь у Олея — неодмінним розчаруванням, нерозумінням навіть близьких істот і... самотою, коли серце скрізь шукає лютого привапу.

Та віхто не одгукнется
І нігде душі не чує.

І це немінуче буває навіть серед одноманітною, як здається, мінливості в природі: те, що сталося, ніколи вдруге не буде, не вернеться.

Знайти на вічні рани ліки,
Струну розірвану з'єднать...
Знайти що втрачено на віки
І знову вірять і бажать,—
Ні, ні! Де хвиля, що майнула,
Де звук, що нісся і погас?
Хай пам'ять наша не забула—
Не вгадять очі в другий раз...

Пам'ять, як картина каже на нішому місці Олесю, тільки „колишнього жуаку жує“, ставить перед нами „Облаччя потерті“, але не спроможна вона вернути всю цілість переживання, на-ново відродити інтесивність того, що було та мануло й безповоротно втрачено.

Тугу за щастям, недовимість його на фоні все тієї ж вічно-мінливої боротьби в природі показано і в драматичній поемі „Над Дніпром“. Пам'ять героя поеми і тут „колишнього жуяку жує“, показуючи образи минулих „щастя-муки“, а дійсність без жалю руйнує їх і вертає до гіркої прози життя.

Ще безнадійніше ставить це питання „Трагедія серця“. Коли па-

м'ять не може ніколи вернути нам усього щастя минулих переживання, то її цілком досить на те, щоб отруїти навіть можливість нового щастя. Герой цієї поеми навіть перед перспективою нового щастя не здається забути старого, і пригасола тінь його бентежить спокій, розриває найміцніші зв'язки, докором стає перед людиною.

Дівчина.

Все забувається в житті,
І часто навіть у ві сні
не можеш уловити
найближчих образів умерлих.

Чоловік.

Але умерле часом
знову воскресє,
встає в усій своїй невіданій красі
і журно дивиться на тебе.

Третять його уста
і чуються слова докору:
„Забув.. забув і зрадив“..

І я боюсь,
Що думка вічно буде
літати над минулим,
тужить над ним
як тужить чайка
над озером зеленим.

Ця справжня „трагедія серця“, коли не сила піддає чарам забуття, хоч як його прагне серце, й замість бажаного спокою переживає тоді людина „вічність муки“ в одну хвилину...

Але трагедія з особистого погляду, як джерело відчуження і самотності, це може найважче щастя дати з громадського. Щастя й муки боротьби, можливість досягання, вічний процес наростання життєвої енергії в невичинному рухові всеред—ось що несе за собою ота неможливість забуття повного, якого так хотілося б людині під час зневірря та занепаду.

І Олесю це добре завважив, бо не дураю ж на самих „трагедіях серця“ себе не обмежив. Попереду вже загадав я про відгуки колишнього в його теперішній поезії, відгуки того живого й бадьорого настрою, що виліває колись у Олесю цілим каскадом надзвичайно сильних поезій. Я навмисне лишив на завічання один з найдухотих відгуків того минулого,—там більш, що від його тлає вже безпосереднім протестом проти становища, в яке ставлять людину всякі більші й менші трагедії серця, самотність та відчуження.

Ти самотній? Завжай! всюди?
Викинь сім'я прапорів свій!
У пустелі життєвій
Без мети блукають люде.

Вдарь не в дзвін, а в серце дуже,
Зважся жити, або не жити—
І каміням закрити
І запалюється байдужі. („Мусить бути.“).

Здається, такі пориви можуть служити за певний знак, що не забув і не забуде Олесю того святого гніву, який викресав у його колись іскри протесту проти одвічної неправди та поневолення. Прийді-слухний час—і посилюються іскри знов, може тільки більш палючі та дошкульніші. Повна вже дозрілість таланту поетового дає тому надію. А поки що в цій боротьбі з забуттям маємо типову „трагедію серця“ наших часів, що салкується забути недавнє минуле.. і не може. Не може, бо хто раз закуштував повного справжнього життя, той не задовольниться його сурогатами.

Сергій Єфремов.